IJTIMOIY ISHONCH VA YOSHLARNING MILLATLARARO HAMKORLIGI

СОЦИАЛЬНОЕ ДОВЕРИЕ И МЕЖЭТНИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО МОЛОДЁЖИ

SOCIAL TRUST AND INTERETHNIC COOPERATION AMONG YOUNG PEOPLE

Isomiddinov Hakimjon Jo'raboyevich

Farg'ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi, ORCID: 0009-0001-9409-679X

Annotatsiya. Maqolada ijtimoiy ishonchning yoshlar millatlararo hamkorligidagi o'rni tahlil qilinadi. Konseptual yondashuv ishonish va ishonchga munosiblikni farqlaydi. Tarixiy dalillarni tekshirish hamkor haqidagi hukm chegaralari bilan bog'lanadi. Majburiyat, teng ishtirok va hisobdorlikni birlashtiruvchi model taklif etiladi. Uning amaliy qo'llanish shartlari hamda tarixiy talqinlar farqini saqlash imkoniyati asoslanadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy ishonch, yoshlar, millatlararo hamkorlik, tarixiy tafakkur, majburiyat, hisobdorlik.

Аннотация. Рассматривается роль доверия в межэтническом сотрудничестве молодёжи. Концептуальный анализ различает доверие и надёжность. Проверка исторических свидетельств связывается с границами суждения о партнёре. Предлагается модель обязательств, равного участия и подотчётности. Обосновываются условия её практического применения.

Ключевые слова: социальное доверие, молодёжь, межэтническое сотрудничество, историческое мышление, обязательство, подотчётность.

Abstract. The article examines social trust in interethnic cooperation among young people. Conceptual analysis distinguishes trust from trustworthiness. Historical evidence is related to the limits of judging a partner. A model linking commitments, equal

participation and accountability is proposed. The conditions for its practical use and for cooperation across different historical interpretations are clarified.

Keywords: social trust, young people, interethnic cooperation, historical thinking, commitment, accountability.

KIRISH

Millatlararo hamkorlikni asoslashda ishonch tushunchasi qanday mazmunda qo‘llanayotganini aniqlash zarur. Hamkorning va’dasiga tayanish, uning malakasini tan olish va guruhga hissiy yaqinlik bir xil munosabat emas. Yoshlar birgalikda tarixiy ko‘rgazma, mahalla tadqiqoti yoki madaniy loyiha tayyorlayotgan shartli vaziyatda ushbu farq aniq ko‘rinadi. Ishtirokchi boshqa shaxsga hurmat bilan qarashi, ammo uning vazifani belgilangan muddatda bajarishiga hali asosli ishonmasligi mumkin. Aksincha, ishning bajarilishini kutishi o‘zga madaniyatga hurmatini avtomatik anglatmaydi. Mazkur tafovutlarni ochish totuvlikning amaliy shartlarini ijtimoiy-falsafiy tahlil qilish imkonini beradi.

Mahalliy adabiyotda Nodir Uktamov ijtimoiy kapitalni ishonch, hamkorlik, fuqarolik faolligi va munosabatlar tarmog‘i bilan bog‘liq holda qo‘yadi [1]. Ilxom Xayitmurodov esa an’anaviy ishonchning zamonaviy institutsional munosabatlar bilan tutashishini muhokama qilib, shaxsiy yaqinlik va hisobdorlik mezonlarini farqlashga e’tibor qaratadi [2]. Ushbu yondashuvlar mahalliy kontekstni tushuntirish uchun zarur tushunchalarni beradi. Biroq mazkur maqoladagi savol yanada muayyan: turli tarixiy xotira va madaniy tajribaga ega yoshlar birgalikdagi vazifani bajarishda kimga, nimada va qanday asosda tayanishi mumkin? Savolning yechimi ishonchni faqat ijobiy munosabat darajasida tavsiflashdan kengroq tahlilni talab qiladi.

Xalqaro munozarada ishonchga munosiblikning majburiyat bilan aloqasi [5], guvohlikni qabul qilishdagi shaxslararo munosabat [6] va institutsional tekshiruvning ishonch bilan munosabati [7] turli tahlil darajalarini tashkil etadi. Ularni bir tushunchaga birlashtirish xato xulosaga olib kelishi mumkin. Shaxsga bildirilgan ishonch butun etnik

guruhning xususiyati haqidagi hukmni tasdiqlamaydi; rasmiy tartibning mavjudligi esa har bir hamkorning amaliy malakasini ko‘rsatmaydi. Shu sababli maqola individual qaror, guruhlararo munosabat va institutsional kafolat orasidagi bog‘lanishni ularning farqlarini saqlagan holda tahlil qiladi. Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri aynan ushbu o‘tishlarda hukm chiqarish chegarasini anglash qobiliyati sifatida ko‘riladi.

Tadqiqotning maqsadi millatlararo hamkorlikda asoslangan ishonchning tushunchaviy tuzilishi va normativ shartlarini ishlab chiqishdir. Obyekt yoshlarning birgalikdagi ijtimoiy faoliyati, predmet esa tarixiy talqin, hamkorga tayanish, o‘zaro majburiyat va hisobdorlik o‘rtasidagi munosabatdir. Asosiy savol o‘tmish haqidagi kelishmovchilik saqlangan sharoitda ham adolatli hamkorlikni qanday asoslash mumkinligidan iborat. Mualliflik hissasi ishonchning manbaviy, amaliy va institutsional asoslarini yagona qaror ketma-ketligida bog‘lashdan iborat. Taklif etiladigan model hamkorlik natijasini kafolatlovchi empirik qonun emas; u qarorning asoslanganligini tekshirish uchun ishlab chiqilgan falsafiy vositadir.

Tadqiqot muammosining normativ tomoni ishonch bildirishdagi xavfning kim zimmasiga tushishiga ham tegishlidir. Bir ishtirokchi uchun kichik noqulaylik bo‘lgan holat boshqa ishtirokchining o‘z tajribasini ochiq aytish imkoniyatiga ta’sir qilishi mumkin. Shu sababli hamkorlikka tayyorlikni barcha uchun bir xil talab sifatida qo‘yishdan oldin, ularning qarorga ta’siri va ehtimoliy yo‘qotishlari aniqlashtiriladi. Ushbu maqolada tenglik aynan bir xil hisni bildirish majburiyati sifatida olinmaydi. U o‘zining asosli xavotirini aytish, tushuntirish olish va hamkorlik shartiga ta’sir qilish huquqini anglatadi. Bu talqin ishonchning axloqiy talabini shaxsning erkin qarori bilan bog‘laydi.

Maqolada yoshlar tayyor ijtimoiy qadriyatlarning passiv qabul qiluvchisi sifatida tavsiflanmaydi. Ular meros bo‘lib kelgan tarixiy hikoyalarni tekshirish, hamkorlik shartlarini kelishish va o‘z majburiyatini qayta belgilash huquqiga ega subyektlar sifatida olinadi. Bu normativ tanlov tadqiqotning yo‘nalishini belgilaydi. Totuvlikning mezoni

ham barcha tarixiy baholarni birlashtirish bilan cheklanmaydi. Maqola doirasida u o‘zaro farqlarni e’tirof etib, nizoni asosli muhokama qilish va umumiy ishda teng maqomda qatnashish imkoniyati bilan izohlanadi. Bunday ta’rif kelishmovchilikning mavjudligi bilan hamkorlikning buzilishini farqlashga xizmat qiladi.

METODLAR

Tadqiqot nazariy-konseptual va normativ tahlilga tayangan. Manbalar ishonchning falsafiy mazmuni, guruhlararo munosabat va mahalliy ijtimoiy kapital muammosiga bevosita aloqadorligiga ko‘ra maqsadli saralandi. Mazkur korpus barcha mavjud adabiyotlarni qamrab oluvchi tizimli sharh deb taqdim etilmaydi. Ochiq nashriyot annotatsiyasi bilangina tanishish mumkin bo‘lgan boblar bo‘yicha xulosalar shu annotatsiya doirasida cheklandi; ularga ochilmagan dalillar nisbat berilmadi. Uktamov monografiyasining foydalanilgan kirish qismi adabiyotlar ro‘yxatida alohida sahifa oralig‘i bilan ko‘rsatildi. Nazariy manba bilan boshqa jamiyatda o‘tkazilgan empirik tadqiqotning daliliy vazifalari ajratildi.

Tahlil birligi sifatida hamkorlik bo‘yicha asoslanadigan qaror olindi. Qaror kimga tayanish, qaysi vazifani topshirish, qanday dalilni yetarli deb hisoblash va majburiyat bajarilmaganda qanday javob berishni o‘z ichiga oladi. Dastlab ishonish, ishonchga munosiblik, kutish, nazorat va majburlash tushunchalari farqlandi. Keyin shu farqlar tarixiy guvohlikni talqin qilish vaziyatiga qo‘llandi. Uchinchi bosqichda shaxsiy hukmning guruh haqidagi umumlashtirishga aylanishi uchun zarur bo‘lgan, ammo ko‘pincha ochiq ifodalanmaydigan asoslar aniqlashtirildi. Yakunda har bir qaror normativ izchillik va qarama-qarshi misolga chidamlilik nuqtayi nazaridan tekshirildi.

Dalillashda tavsiflovchi va normativ hukm alohida saqlandi. Muayyan jamiyatda odamlar kimga ko‘proq ishonishi haqidagi natija aynan shu ishonch axloqan to‘g‘ri ekanini bildirmaydi. Xuddi shuningdek, xolis qoida adolatli deb asoslangani uning amalda barcha muammolarni bartaraf etganini ko‘rsatmaydi. Shu farqni saqlash uchun har bir xulosa uch savolga bog‘landi: u qaysi tushunchani aniqlashtiradi, qanday shartga

tayanadi va qaysi qarama-qarshi holatda qayta ko‘rib chiqilishi kerak? Ushbu tartib manbadan olingan tezis bilan mazkur maqolada taklif etilgan qo‘llanish o‘rtasidagi mantiqiy o‘tishni oshkora qilish uchun tanlandi.

Qiyosiy tahlilda Ryzhovaning hududiy ijtimoiy kapital haqidagi xulosalari guruh ichidagi va guruhlararo ishonchni ajratish uchun ishlatildi [3]. Galyapinaning ikki hududdagi tadqiqoti esa aloqalar, qadriyatlar va ishonch o‘rtasidagi bog‘lanish kontekstga qarab farqlanishini ko‘rsatadigan tashqi material sifatida olindi [4]. Ushbu ishlarning respondentlari O‘zbekiston yoshlari o‘rnida talqin qilinmadi. Ular asosida mahalliy yoshlarning ishonch darajasi, sababiy ta’sir kuchi yoki loyiha samaradorligi hisoblanmadi. Empirik natijalar nazariy modelning avtomatik universallashuviga cheklov qo‘yish uchun xizmat qildi. Shuning uchun maqoladagi natijalar o‘lchov natijasi emas, tushunchaviy xulosalardir.

Normativ tekshiruv uchta shartli holat yordamida olib borildi. Birinchi holatda yoshlar tarixiy voqeani turlicha baholaydi, lekin umumiy loyiha qoidalarini qabul qiladi. Ikkinchisida hamkor o‘ziga yuklangan vazifani bajara olmaydi, ammo buning sababini oldindan ochiq bildiradi. Uchinchisida guruh ichidagi yuqori sadoqat tashqaridan kelgan ishtirokchini muhokamadan chetlatadi. Bular haqiqiy kuzatuv yoki intervyu natijalari emas, ta’riflarning chegarasini sinovchi fikriy misollardir. Model birinchi holatni hamkorlikka mutlaq to‘siq, ikkinchisini darhol axloqiy xiyonat va uchinchisini totuvlikning ijobiy belgisi deb baholamasligi kerak. Ana shu talab uning ichki izchilligini tekshirish mezoni sifatida qabul qilindi.

NATIJALAR

Tahlil natijasida asoslangan ijtimoiy ishonch boshqa subyektning muayyan majburiyatni bajarishiga, uning imkoniyati va javobgarligi haqidagi tekshiriladigan asoslar bilan tayanish munosabati sifatida belgilandi. Ushbu ishchi ta’rif vazifa, vaqt va sharoitni ochiq ko‘rsatishni talab qiladi. Tarixiy matnni tarjima qilishda hamkorning til bilimiga tayanish uning barcha tarixiy baholarini qabul qilishni anglatmaydi. Shu tariqa

ishonchning predmetini chegaralash kelishmovchilikni boshqarishga yordam beradigan normativ vosita sifatida taklif etiladi. Chegaralangan ishonch zaif ishonch bilan teng emas; u qaysi talabning kimga taalluqli ekanini ravshanlashtiradi va bajarilishi mumkin bo‘lmagan kutishlarni kamaytirishga qaratiladi.

Hawley ishonchga munosiblikni bajarilmay qolgan majburiyatlardan saqlanish bilan izohlaydi; bunda yangi majburiyatni ehtiyotkorlik bilan olish hamda mavjudini bajarishga intilish muhimdir [5]. Maqolada ushbu farqlashdan yoshlar hamkorligi uchun aniq xulosa chiqariladi: ishtirokchining cheklovini tan olishi uning ishonchsizligini o‘z-o‘zidan bildirmaydi. Yetarli vaqt yoki malaka bo‘lmasa, vazifani qayta kelishish hisobdor xatti-harakat bo‘lishi mumkin. Demak, baholashda va’daning tantanavorligi bilan uni bajarish imkoniyati ajratiladi. Bu xulosa manbada tekshirilgan yoshlar loyihasining natijasi emas, majburiyat haqidagi konsepsiyaning mazkur vaziyatga mualliflik tatbiqidir.

Tarixiy-falsafiy tafakkurning birinchi vazifasi hamkor haqidagi hukmning vaqt chegarasini aniqlashdir. O‘tmishdagi mojaro haqidagi hikoya bugungi ishtirokchining shaxsiy majburiyatni bajarmasligini isbotlamaydi. Bunday o‘tish uchun uning aynan qanday harakati yoki ochiq pozitsiyasi muhokama qilinayotgan xavf bilan bog‘liqligini ko‘rsatish kerak. Nasab, til yoki etnik mansublikning o‘zi bu bog‘lanishni bermaydi. Mazkur xulosa jamoaviy tarixning ahamiyatini inkor etmaydi; u shaxsga nisbatan javobgarlik yuklashning asosini aniqlashtiradi. Tarixiy bilim shu ma’noda umumlashtirish doirasini tekshiruvchi refleksiv faoliyatga aylanadi va hamkorga nisbat berilayotgan sifatni dalil bilan taqqoslashga undaydi.

Ikkinchi vazifa guvohlikni qabul qilish va voqeaga baho berishni farqlashdir. Faulkner yaqin insonga ishonish ayrim sharoitlarda mavjud dalillar talqiniga ta’sir qilishi mumkinligini falsafiy jihatdan tahlil qiladi [6]. Bundan barcha guvohlikni tekshirmasdan qabul qilish talabi kelib chiqmaydi. Maqolada boshqa madaniyat vakilining oilaviy xotirasini eshitish huquqi bilan shu hikoyani tarixiy fakt sifatida tasdiqlash tartibi

ajratiladi. Ishtirokchi o‘z tajribasini bayon qilishga haqli, boshqa ishtirokchi esa sana, muallif va kontekstni aniqlashtirishi mumkin. Savol berish hurmatsizlikka tenglashtirilmasa, e’tirof va tanqidiy tekshiruv birgalikda saqlanadi.

Uchinchi natija ishonchning guruh ichidagi va guruhlararo yo‘nalishlarini muvofiqlashtirish zaruratidir. Ryzhova madaniy o‘ziga xoslikni tutib turuvchi aloqalar bilan fuqarolik hamkorligiga sharoit yaratuvchi aloqalarni farqlaydi [3]. Shu farq asosida maqolada yopiq jamoaning ichki sadoqati umumiy hamkorlik mezoni o‘rnida ishlatilmasligi taklif etiladi. Masalan, faqat tanishlarni loyihaga jalb etish guruh ichidagi qulaylikni oshirishi mumkin, ammo tashqaridagi yoshlarning ishtirok huquqini asoslamaydi. Mualliflik mezoni shundan iboratki, yangi ishtirokchi tanish-bilishchilikdan mustaqil ravishda vazifa, axborot va muhokama imkoniyatiga kirishi lozim. Bu talab birdamlikning qamrovini tekshiradi.

To‘rtinchi natija ishonchni takrorlanadigan amaliy majburiyat bilan bog‘lashdir. Modelda bir martalik do‘stlik bayonoti o‘rniga kimning qaysi ishni bajarishi, muddat qanday kelishilishi va o‘zgarish kimga bildirilishi ko‘rsatiladi. Shartli tarixiy ko‘rgazma loyihasida bir ishtirokchi hujjatlarni izlaydi, ikkinchisi tarjimani tekshiradi, uchinchisi talqinlar farqini yozadi. Rollar etnik mansublik asosida biriktirilmaydi. Vazifa taqsimoti malaka, qiziqish va rozilik bilan asoslanadi. Bunday tartib har bir ishtirokchining o‘ziga xos hissasini ko‘rsatish bilan birga, butun guruh nomidan gapirish majburiyatini unga yuklamaslik uchun taklif etiladi.

Beshinchi natija institutsional xolislikning amaliy mazmunini ochishdir. Rothstein ijtimoiy shartnoma doirasida berilgan va’dalar bajarilishiga qanday ishonish mumkinligini tekshirish va hisobdorlik masalasi bilan bog‘laydi [7]. Ushbu savoldan kelib chiqib, maqola darajasida yoshlar loyihasi uchun shaffof kirish va baholash qoidalari taklif etiladi. Qoidani kelishishda so‘z olish, topshirilgan ishni tekshirish va e’tiroz bildirish imkoniyatlari barcha ishtirokchilar uchun tushunarli bo‘lishi kerak. Loyiha rahbarining yaxshi niyati bunday tartibning o‘rnini egallamaydi. Bu yerda davlat

miqyosidagi auditga oid natijalar kichik guruhga tayyor sababiy qonun sifatida ko‘chirilmaydi; tekshiriladigan hisobdorlik normativ mezon sifatida qo‘llanadi.

Oltinchi natija ishonch buzilganda uni qayta asoslash tartibiga tegishlidir. Vazifa bajarilmagani haqida xulosa chiqarishdan oldin kelishilgan shart, mavjud imkoniyat, xabar berish va zarar oqibati ajratiladi. Bilmaslik, tashqi to‘siq, beparvolik va ataylab aldash bir xil javobni talab qilmaydi. Tuzatish yangi muddat, vazifani qayta taqsimlash yoki asosli ravishda hamkorlikni cheklashni qamrab olishi mumkin. Bunda bir shaxsning xatosi uning etnik guruhiga ko‘chirilmaydi. Modeldagi tiklash mezoni avvalgi yaqinlikni majburan qaytarish emas, keyingi qaror uchun ishonchliroq asos yaratishdir. E’tirozning yozma va tekshiriladigan bo‘lishi shu maqsadga xizmat qiladi.

Taklif etilgan modelning oltita yo‘nalishi birinchi jadvalda jamlandi. Jadvaldagi belgilar psixometrik shkala yoki tasdiqlangan indeks emas; ular hamkorlik qarorini tahlil qilishda so‘raladigan savollarni tartiblaydi. Bir yo‘nalishdagi ijobiy holat boshqa yo‘nalishdagi muammoni qoplab yubormaydi. Masalan, topshiriqning tez bajarilishi ayrim ishtirokchilarning fikri tinglanmaganini oqlamaydi. Xuddi shuningdek, o‘zaro iliq munosabat tarixiy materialning ishonchliligini tasdiqlamaydi. Model shu ikki darajadagi xatoni birgalikda ko‘rishga imkon beradigan tushunchaviy tuzilma sifatida ishlab chiqildi. Uning amaliy qiymati savollar o‘rtasidagi izchillikda namoyon bo‘ladi.

1-jadval. Asoslangan ishonchning hamkorlikdagi mezonlari

Yo‘nalish	Asosiy savol	Ko‘riladigan dalil	Talqin chegarasi
Manbaviy asos	Hukm nimaga tayanadi?	Muallif, sana va kontekst ko‘rsatilgan material	Hikoya butun guruhni tavsiflamaydi
Aniq majburiyat	Kim qaysi ishni bajaradi?	Kelishilgan vazifa va muddat	Umumiy sadoqat yetarli dalil emas

Yo‘nalish	Asosiy savol	Ko‘riladigan dalil	Talqin chegarasi
Amaliy imkoniyat	Vazifani bajarish imkoni bormi?	Malaka, vaqt va resurs haqidagi izoh	Cheklovni tan olish xiyonat emas
Teng ishtirok	Kim qarorga ta’sir qila oladi?	Ochiq kirish va so‘z olish tartibi	Qatnashish ta’sirga teng emas
Hisobdorlik	Bajarilish qanday izohlanadi?	Natija va o‘zgarish haqidagi xabar	Nazorat shaxsiy hayotga yoyilmaydi
Tuzatish	Xatodan keyin nima o‘zgaradi?	Asosli javob va yangilangan kelishuv	Shaxs xatosi etnik guruhga ko‘chirilmaydi

Sztompka ishonchni insonlar o‘rtasidagi axloqiy munosabatlar maydonida, o‘zaro javob, hurmat va adolat bilan bog‘liq holda tahlil qiladi [8]. Ushbu munosabatli yondashuv maqolada individual ishonuvchanlikni tarbiyalash bilan cheklanmaslik uchun asos bo‘ladi. Hamkorning va’daga rioya qilishi bilan bir qatorda unga vazifani bajarish uchun zarur axborot va imkoniyat berilganini ham tekshirish taklif etiladi. Shunday qilib, ishonchlilik faqat yakka shaxsga qo‘yilgan talab bo‘lib qolmaydi. O‘zaro majburiyatni asoslash uni bajara olish sharoitlarini ham muhokama qilishni talab qiladi. Mazkur natija mas’uliyatni ishtirokchi va tashkil etish tartibi o‘rtasida adolatli taqsimlashga qaratilgan.

Model vaqt davomida o‘zgarmaydigan bir martalik bahoni nazarda tutmaydi. Ishtirokchilar yangi vazifaga o‘tganda majburiyatning hajmi va uni bajarish imkoniyati ham qayta ko‘riladi. Dastlab tarjima qilgan yosh keyinchalik manba tanlashga mas’ul bo‘lsa, avvalgi vazifadagi muvaffaqiyat yangi vakolat uchun yagona asos bo‘la olmaydi. Shu tariqa oldingi hamkorlik tajribasi ahamiyatli dalil sifatida saqlanadi, ammo cheksiz vakolat beruvchi kafolatga aylantirilmaydi. Ishonchni yangilash tartibi avvalgi yaxshi natijani inkor etmaydi; yangi sharoitda qanday dalil zarurligini belgilaydi. Bu yondashuv

tarixiy xotiraning davomiyligi bilan amaliy bahoning o‘zgaruvchanligini birgalikda tushuntirishga yordam beradi.

Yana bir tushunchaviy natija bilishga doir ishonch bilan ish bajarishga doir ishonchning kesishish nuqtasidir. Tarixiy loyiha ishtirokchisi hamkorning ma’lumotiga tayanishi va shu ma’lumotni tekshirish vazifasini ham unga topshirishi mumkin. Ikki rol bir shaxsga berilganda tekshirishning mustaqilligi alohida savolga aylanadi. Maqolada tekshirish imkoniyatini boshqa ishtirokchilar uchun ham ochiq saqlash taklif etiladi. Buning uchun foydalanilgan material va chiqarilgan xulosa o‘rtasidagi bog‘lanish ko‘rsatiladi. Natijada hamkorning shaxsiy obro‘si saqlangan holda uning talqini muhokama qilinadi. Ishonchning bunday tuzilishi shaxsni hurmat qilish bilan ilmiy asosni tekshirishni o‘zaro moslashtiradi.

MUHOKAMA

Modelga birinchi e’tiroz tarixiy xotira bilan ishonch orasidagi bog‘lanish yetarlicha to‘g‘ridan to‘g‘ri emasligidir. Haqiqatan, tarixiy materialni yaxshi bilish hamkorlik fazilatini kafolatlamaydi. Maqola bunday kafolatni ilgari surmaydi. Taklif etilayotgan bog‘lanish hukm chiqarish shakliga taalluqlidir. Manbaning kelib chiqishi, voqea sharoiti va talqin chegarasini farqlashni talab qiladigan tafakkur hamkor haqidagi umumlashtirishni ham tekshirish uchun ishlatilishi mumkin. Bu imkoniyatdan amalda foydalanish uchun muhokama huquqi va dalil bilan ishlash tartibi zarur. Demak, tarixiy bilimning mavjudligi bilan uning ijtimoiy qarorda refleksiv qo‘llanishi alohida baholanishi lozim.

Ikkinchi e’tiroz ishonchni ko‘p qoidalar bilan o‘rash samimiy munosabatni kamaytirishi mumkinligiga taalluqlidir. Ushbu e’tiroz nazoratning mazmunini aniqlashni talab qiladi. Har bir so‘zni jazolash maqsadida qayd etish bilan kelishilgan vazifani birgalikda aniqlashtirish boshqa-boshqa amallardir. Model ikkinchi tartibni taklif qiladi. Hisobdorlikning hajmi vazifaning ahamiyati va ishtirokchining zimmasidagi xavfga mos bo‘lishi lozim. Kichik ijodiy topshiriqni murakkab rasmiy jarayonga aylantirishning o‘zi

ilmiy asos talab qiladi. Shu sababli shaffoflik zarur ma'lumot bilan chegaralanadi va ishtirokchilarning shaxsiy hayotini ortiqcha kuzatishga asos bo'lmaydi.

Uchinchi e'tiroz umumiy maqsad mavjud bo'lsa, tarixiy kelishmovchilikka vaqt ajratish ortiqcha ekanligidir. Shartli loyihada bunday kelishmovchilik vazifa taqsimoti yoki boshqa guruhning hissasini tasvirlashga ta'sir etsa, uni chetlab o'tish qaror asosini noaniq qoldiradi. Shu bilan birga, har bir hamkorlik barcha tarixiy nizolarni hal qilishi shart emas. Maqolada bevosita vazifaga daxldor kelishmovchilikni aniqlash va qolgan masalalarda bahoning ochiqligini saqlash taklif etiladi. Ishtirokchilar umumiy ekspozitsiyada turli talqinlarni manbalari bilan yonma-yon berishga kelishishi mumkin. Bunda hamkorlik yagona xotira yaratishga majburiyat emas, farqli xotiralar bilan adolatli ishlash tajribasi sifatida talqin qilinadi.

Raqamli hamkorlikka tatbiqda manbaning ko'rinishi bilan uning ishonchliligini ajratish talab etiladi. Shartli loyiha guruhiga tarixiy surat yuborilganida suratning mashhurligi yoki ko'p ulashilgani uning sanasi va joyini tasdiqlamaydi. Modelga ko'ra, materialni yuborgan shaxsdan izoh so'rash uning milliy mansubligini shubha ostiga qo'yish hisoblanmaydi. Muhokama tasvirning kelib chiqishi va qo'llanish maqsadiga qaratiladi. Ochiq izohlar qaydi keyingi tuzatishni ko'rishga imkon beradi, biroq shaxsiy yozishmalarni hammaga tarqatishni talab qilmaydi. Shunday qilib, oshkoralik ham dalilni tekshirish vazifasi bilan chegaralanadigan me'yor sifatida olinadi.

Mahalliy qo'llanish masalasida an'anaviy yaqinlikning ikki tomonlama imkoniyatini hisobga olish kerak. Xayitmurodov shaxsiy va mahallaviy aloqalar bilan zamonaviy hisobdorlikni muvofiqlashtirish muammosini qo'yadi [2]. Mazkur maqola bu fikrni universitet, mahalla va yoshlar jamoalari o'rtasidagi hamkorlik uchun savolga aylantiradi: yangi ishtirokchi mavjud tanishlik tarmog'iga kirmasa ham teng imkoniyat oladimi? Ushbu savolga ijobiy javobni tashkilot nomi yoki tadbirning madaniy mazmuni o'z-o'zicha bermaydi. Kirish talablari, ishchi til, vaqt va resurs taqsimoti muayyan loyiha

doirasida tekshirilishi lozim. Bu tavsiya O‘zbekistondagi barcha tashkilotlarda muammo mavjudligi haqidagi empirik da’vo emas.

Doimiy tekshirish hamkorlikni boshlashga imkon bermaydigan shubha holatini keltirib chiqarishi mumkin, degan e’tiroz ham asosli muhokamani talab qiladi. Model mutlaq ishonchlilikni kutishni shart qilib qo‘ymaydi. Boshlang‘ich vazifaning ko‘lami kelishilgan xavf va mavjud dalilga mos tanlanishi mumkin. Masalan, hali birga ishlamagan ishtirokchilarga dastlab cheklangan, natijasi tekshiriladigan vazifa beriladi; keyingi qaror shu tajriba asosida qabul qilinadi. Bu tavsiya odamlarni etnik belgisi bo‘yicha sinovdan o‘tkazishga yo‘l bermaydi. Tekshirish barcha yangi ishtirokchilar uchun bir xil vazifaviy mezonga tayanadi. Shunda ehtiyotkorlik o‘zaro tenglikni buzmasdan hamkorlikni boshlash bilan muvofiqlashadi.

Galyapinaning tadqiqotida madaniyatlararo aloqa bilan ishonch o‘rtasidagi munosabat qadriyat va hududiy sharoit bilan birgalikda ko‘riladi [4]. Shundan kelib chiqadigan metodologik cheklov muhim: uchrashuvlar sonini ko‘paytirishning o‘zi taklif etilayotgan modelning ishlashini ko‘rsatmaydi. Keyingi tadqiqotda hamkorlikning ixtiyoriyligi, ishtirokchilar maqomi va qarorga ta’sir qilish imkoniyati alohida kuzatilishi kerak. Birgalikdagi surat, qatnashuv ro‘yxati yoki umumiy shior ushbu jarayonlarni to‘liq ifodalamaydi. Mualliflik modelining tekshiriladigan jihati yoshlarning dalilga munosabati, majburiyatni aniqlashtirishi va e’tirozga javob berish usullarining kuzatiladigan o‘zgarishlaridir. Bunday tekshiruv mazkur nazariy maqolaning keyingi empirik bosqichi bo‘lishi mumkin.

Maqolaning chegarasi uning konseptual tabiatidan kelib chiqadi. Saralangan adabiyotlar barcha madaniy muhitlarni ifodalamaydi, taklif etilgan jadval esa ishonchni miqdoran o‘lchash uchun standartlashtirilmagan. Shunga qaramay, tahlilning nazariy natijasi ravshan: ishonchni talab qilishdan oldin uning predmeti, dalili va o‘zaro majburiyatini aniqlashtirish lozim. Yoshlarning tarixiy-falsafiy tafakkuri bu jarayonda nasliy umumlashtirishning chegarasini ko‘rsatish, turli guvohliklarni tekshirish va

amaldagi sherikning javobgarligini uning o‘z harakati bilan bog‘lash orqali qatnashadi. Shunday yondashuv millatlararo hamkorlikni hurmatga asoslangan, ammo tanqidiy savollarga ochiq faoliyat sifatida tushuntirishga imkon beradi.

XULOSA

Ijtimoiy ishonch yoshlarning millatlararo hamkorligida muayyan vazifa va o‘zaro majburiyat bilan bog‘langanida aniq tahlil predmetiga aylanadi. Maqolada ishonish, ishonchga munosiblik va institutsional kafolat bir-birini to‘ldiradigan, lekin aynan bir mazmunni anglatmaydigan tushunchalar sifatida farqlandi. Ushbu farqlash hamkorning madaniy mansubligi haqidagi umumiy tasavvurdan uning aniq qarori va bajargan ishiga o‘tish imkonini beradi. Tarixiy-falsafiy tafakkurning hissasi voqea, guvohlik va bahoni ajratish, o‘tmishdagi nizoni bugungi shaxsga avtomatik yuklashni tekshirish hamda kelishmovchilik saqlangan sharoitda ham adolatli hamkorlik asosini izlashda namoyon bo‘ladi. Taklif etilgan model manbaviy asos, aniq majburiyat, amaliy imkoniyat, teng ishtirok, hisobdorlik va tuzatish mezonlarini bog‘laydi. Har bir mezonning bajarilishi boshqa mezondagi yetishmovchilikni yashirishga xizmat qilmasligi lozim. Hamkorlikni tashkil etishda vazifalar rozilik va malakaga ko‘ra taqsimlanishi, yangi ishtirokchiga ochiq kirish yaratilishi, tarixiy talqinlar muhokama qilinishi hamda bajarilmagan majburiyatga asosli javob berilishi taklif etiladi. Bunday tartib tanqidiy savolni hurmatsizlikka, cheklovni tan olishni ishonchsizlikka va shaxsiy xatoni jamoaviy aybga aylantirmaslikka qaratilgan. Tadqiqot natijasi tayyor diagnostik shkala yoki tajribada tasdiqlangan samaradorlik ko‘rsatkichi emas. Uning qiymati hamkorlik qarorlarini izchil asoslash va keyingi empirik tekshiruvning savollarini aniqlashtirishdadir. Keyingi bosqichda model yoshlarning birgalikdagi tarixiy loyihalari materialida sinovdan o‘tkazilib, dalil bilan ishlash, so‘z olish imkoniyati va majburiyatni qayta kelishish amaliyotlari o‘zaro qiyoslanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Uktamov N. I. Zamonaviy o'zbek jamiyatida ijtimoiy kapitalning rivojlantirish jarayonlari. Monografiya. Namangan: Mashrab, 2025. Kirish qismi (p. 2–3).
2. Xayitmurodov I. X. O'zbekiston jamiyatida ijtimoiy munosabatlarni mustahkamlashda ishonch fenomenining milliy-ma'naviy xususiyatlari: nazariya, empirik tahlil va institutsional transformatsiya. Oriental Journal of Social Sciences. 2026. 6(10) (p. 194–204). DOI: 10.37547/supsci-ojss-06-10-24
3. Рыжова С. В. Доверие и этнические установки как элементы регионального социального капитала. Социологическая наука и социальная практика. 2019. Т. 7. № 2 (p. 81–98). DOI: 10.19181/snsp.2019.7.2.6411
4. Галяпина В. Н. Межгрупповое доверие русских в поликультурных регионах России: роль ценностей и межкультурных контактов. Социальная психология и общество. 2021. Т. 12. № 4 (p. 71–92). DOI: 10.17759/sps.2021120405
5. Hawley K. Trustworthiness. In: How to Be Trustworthy. Oxford: Oxford University Press, 2019 (p. 72–94). DOI: 10.1093/oso/9780198843900.003.0004
6. Faulkner P. Giving the Benefit of the Doubt. International Journal of Philosophical Studies. 2018. Vol. 26. No. 2 (p. 139–155). DOI: 10.1080/09672559.2018.1440952
7. Rothstein B. Auditing, Trust, and the Social Contract. In: Controlling Corruption: The Social Contract Approach. Oxford: Oxford University Press, 2021 (p. 112–131). DOI: 10.1093/oso/9780192894908.003.0007
8. Sztompka P. Trust in the Moral Space. In: Trust in Contemporary Society. Leiden: Brill, 2019 (p. 31–40). DOI: 10.1163/9789004390430_004